

Kaikuja Koveron varhaishistoriasta

Koveron kylän kirjallinen historia alkaa vuodesta 1500, kun ensimmäiset merkinnät asutuksesta kirjattiin Vatjan viidenneksen verokirjaan. Polveilevien vaarojen välissä, pitkulaisten järvien lahukoissa ja kapeikoissa oli asuttu kuitenkin pitkään ennenkin. Jo tuhansia vuosia aikaisemmin pystyttivät pyytäjät majansa Nivan liepeille, juuri sinne missä oli vielä vähän aikaa sitten tapana poltella kylän juhannuskokkoa. Ja miksipä eivät olisi siihen asettuneet: vesissä riitti kalaa ja Kuusjärveltä Loitimon kylkeen juokseva harjujen jono oli otollinen peurojen ja hirvien vaelluksille.

Uudet vuosituhat ja sadat toivat uusia kulkijoita. Keskiajan kuluessa karjalaiset alkoivat levittäytyä Laatokan rannalta kohti Jänisjoen latvahaaroja. He pystyttivät kala- ja kaskimajojaan, ja jokunen tunti olonsa riittävän kotoisaksi jäädäkseen pysyvästi niille sijoilleen. Entisiä pyynnistä ja vähän kaskestakin eläviä pätinäkuntia eleli edelleen vesistöjen liepeillä. Vieläkö kylän raittia tarpoo niiden asuttajien jälkeläisiä, jotka toivat mukanaan saamen kielen? Heidän nimeämiänsä ovat Niva ja Kotskenvaara, ja saattaaapa olla itse kylän nimenkin takana olla Koverojärven muotoa kuvaileva *koovvâr* eli kovera.

Karjalaiset tulevat

Kesällä 2016 löydettiin soiden ympäröimältä Linnankukkulalta hienoja löytöjä, jotka Museoviraston ajoituksen mukaan olivat peräisin 1300-luvulta. Vyönsolkia, keihäänkärkiä, kehruuvälineitä, saviastian palasia: löytyneet esineet ja asumuksen jäänteet kukkulan keskellä kertovat tarinaa vanhasta pako- ja puolustuspaikasta ja raottavat vähän sitä arvoituksellista muutoksen aikaa kylän historiassa, kun liikehdintä idästä päin alkoi lisääntyä. Keitä puolustautujat olivat? Vanhaa pyytäjäväestöä joka puolustautui karjalaisia vastaan? Vai olivatko karjalaiset tulokkaat jo ehtineet sulautua vanhan väestön kanssa ja pakoilivat nyt itäiseen kristinuskoon kastajia? Joka tapauksessa noihin aikoihin karjalaisten asuttamat alueet Kovero mukaan lukien liitettiin Novgorodin valtakuntaan.

Elämää valtakuntien rajamailla

Häilyminen vuosisatoja idän ja lännen rajalla teki koverolaisten elämästä levotonta. Ruotsi ja Venäjä taistelivat keskenään, ja kyläläisten kohtalo liittyi hyvin usein näihin sotiin. Vuonna 1617 solmitun rauhansopimuksen mukaisesti Kovero Käkisalmen läänin osana liitettiin Ruotsiin. Suuri joukko ortodoksiseen uskoon kastettuja perhekuntia näki pakkokäännätyksen ja vainojen pelossa viisaimmaksi paeta Venäjän puolelle. Tilalle muutti lähinnä Savosta luterilaista väestöä, jolla oli aseenaan taito kasketa havumetsiä ja ottaa sitten asumattomiakin korpia käyttöön. Ensimmäisten savolaisten isäntien joukossa oli Laakkosia, Mujusia ja Parviaisia, sukuja joiden jälkeläisiä edelleen elelee tienoilla.

Vanhimpia taloja asuttaneet suvut kuten Kareiset, Toroskaiset, Lautaset ja Ihanukset onnistuivat "ruotsien" tulosta huolimatta pitämään kiinni kylän parhaista paikoista ja viljavimmista pelloista. Kovero oli yksi Ilomantsin pogostan kylistä, jossa säilyi vahva karjalaisasutus. Luterilaisten ja ortodoksien rinnakkaiselosta tuli piirre, joka määritteli vahvasti kylän luonnetta myöhempinä

vuosisatoina. Kun ajat olivat rauhalliset, naapureina elettiin sulassa sovussa. Tästä kertoo sekin, että vainajien uskontokuntaan katsomatta on arveltu maanneen kylki kyljessä kylän kalmistossa.

Vihan vuosien jälkeen kohti rauhaa ja vaurautta

Uusi vuosisata toi uudet sodat; Ison vihan ja Pikkuvihan. Mäen laelle kertoo vanha kansa sytytetyn tulen merkiksi siitä, että oli jälleen viisainta vetäytyä piilosaunoihin ja –riihin. Lieneekö yksi pakopaikoista ollut Alasen pohjilla lepäilevä Piilosaari? Kun miehitys 1740-luvulla päättyi, ottivat luterilaiset papit asiakseen kitkeä kyläläisten pakanalliset tavat ja jälleen vääräuskoisiksi muuttuneiden ortodoksien omanarvontunnon. Papisto lietsoi eripuraa kyläläisten keskuudessa siihen pisteeseen asti, että hieman yksinkertainen Jussi Tolonen-niminen renki yllytettiin polttamaan kylän tsasouna, yksi pitäjän ortodoksien tärkeistä symboleista. Kylä jatkoi jakautumistaan ”venäihenpiähän” nykyisen kyläkeskuksen tienoilla ja ”ruotsinpiähän” eteläpuolisella vaaran rinteellä. Ruotsin pappi raapi toiseen laen hiidenkivistä ristinmerkin, ja paikka alkoi kulkea Ristivaaran nimellä merkiksi siitä, että ajat olivat toiset ja vallan kahvassa läntisen uskon miehet.

1700-luvun loppupuolella olot rauhoittuivat. Koveron kylä eli kulta-aikaansa, jonka veroista ei liene sen koommin nähty. Kulkijoita riitti, keskikievarin tienoilla kylän sydämessä yhtyi etelästä Kiihtelysvaaran suunnasta tuleva tie pohjoiseen Enoon ja itään päin kohti Ilomantsia kulkevaan tiehen sekä länteen päin Kuusjärven kautta Liperiin johtavaan tiehen. Maanteiden solmukohdassa kukoistanut kaupankäynti toi vaurautta, väki lisääntyi, kylä levisi ja muotoutui yhdeksi alueen keskuksista kymmenysaittoineen, myllyineen ja tsasounoineen.

Kaskiviljelijöistä karjankasvattajiksi

Perinteinen kaskitalous piti pintansa Koverossa läpi 1800-luvun, vaikka puuteollisuuden ja väestön kasvu heittelivät kapuloita rattaisiin. Pitäytyminen vanhassa elinkeinossa kävi kohtalokkaaksi vuosina 1867-68, kun kahdeksasosan pitäjäläisistä kuoli nälkään ja sen tuomiin tauteihin kadon vietyä sadon monena peräkkäisenä kesänä. Muutos oli väistämätön. Kylän olojen kehittämiseen etenkin peltoviljelyyn ja karjankasvatuksen saralla alettiin katastrofin jälkimainingeissa paneutua kovalla tarmolla.

Eteenpäin pääsemisen into sai eteläisen pään kylät eli ”karjalaiset” ajamaan eroa emäpitäjästä Ilomantsista, jossa ”hyvä entisyys”-asenne löi jatkuvasti jarruja kehitykselle. Ensimmäinen askel saavutettiin sitkeydellä, kun Koveron kansakoulun perustamiskirja sai hyväksynnän vuonna 1888. Koveron seurakunta perustettiin vuonna 1896, mutta maallista eroa piti odotella vielä syksyn 1909 ensimmäiseen kuntakokoukseen. Uutta keskusta alettiin rakentaa Tuupasten vaaralle, mutta Kovero säilyi vielä vuosikymmeniä kaupan keskuspaikkana ja kyläläiset toimeliaisuudessaan esikuvana muille kylille. Kansan tapojen tallentaja Samuli Paulaharju kertoi vuoden 1907 matkallaan saapuneensa Koveroon, ”isoon, varakkaan näköiseen kylään”. Menestys perustui entisiin kaskimaihin, jotka nyt kasvoivat solkenaan heinää karjalle. Karja lypsi yli oman tarpeen, ja voista saadulla rahalla ostettiin halpaa Venäjän viljaa. Lisäksi metsät tarjosivat savottatöitä työvälle ja pienimmille viljelijöille.

Uutta vuosisataa tarvottiin tähyillen toiveikkaina tulevaisuuteen, vaikka venäläistämiseen tähänneet routavuodet ja vuoden 1905 Suurlakko olivat nostattaneet levottomuutta. Talollisten joukossa vahvistui isänmaallinen henki, kun taas työväki haaveili huhupuheiden myötä yleisestä

maanjaosta ja omasta pellostä. Leireihin jakautumista voimakkaampana näkyi kuitenkin vahva yhteisöllinen henki ja halu olojen kehittämiseen. Tästä osoituksena olivat kaikki ne järjestöt, seurat ja yhdistykset, osuustoiminnallinen meijeri ja osuuskauppa, jotka kunnassa olivat nimenomaan koverolaisia. Niin Maamiesseuran, Marttojen, Nuorisoseuran kuin Työväenyhdistyksenkin toiminnassa näkyivät kansallinen ja sivistyksellinen työ ja usko tulevaan.

Maailman mullistusten jälkiaaltoja pienviljelyspitäjässä

Maailmalla käytävän sodan seuraukset katkaisivat pitkän valoisan jakson keväällä 1917, kun venäläisen sotaväen ruokkiminen lohkaisi ison loven kylän karjalukuun. Viljan tuonti Venäjältä tyrehtyi, eikä omista pelloista saatu vilja riittänyt paikkaamaan puutetta. Totinen nälkä seurasi kadon vietyä sadon vuosina 1918-1919. Sisällissodan aiheuttamat hankaukset olivat toissijaisia, kun kyläläiset keskittyivät hengissä pysymiseen pettu- ja olkileivän avulla.

Maailmansotien välillä itsenäisten tilojen määrä tuplaantui asutustoiminnan ansiosta ja Tuupovaarasta tuli "todellinen pienviljelyspitäjä". Talven yli uudistilalliset ja työväki selvisivät savotta- ja uittotöiden avulla. Kaupan suunta oli etelään Värtsilään, joka tarjosi markkinat karjatuotteille ja yhteyden edelleen Karjalan radalle. Juuri kun jaloilleen oli taas päästy, ylsivät 1930-luvun alussa Amerikasta alkunsa saaneen laman vaikutukset Koveroon. Puun kysynnän hiipuminen ja metsätöiden loppuminen tarkoitti ahdinkoa työväelle ja tilojen perustamiskustannusten takia velkaantuneelle asutustilallisille. Koveron meijerikin oli jouduttu vuonna 1930 lopettamaan, sillä se ei kokonsa takia pärjännyt kilpailussa rintamaiden kanssa.

Koveron talvi- ja jatkosota

Talvisodan kynnyksellä vuosikymmenen synkästä alusta oli päästy. Viljelijät nauttivat perättäisistä lämpimistä kesistä ja maataloustuotteiden hinnannoususta, työväki puuteollisuuden elpymisestä. Sodan uhka aistittiin jo ilmassa, mutta samaan aikaan koverolaiset odottivat toiveikkaina rautatien rakentamisesta Joensuusta Ilomantsiin tai Värtsilään ja siihen omaa pysäkkiä.

Sodan syttyminen veti Koveron osaksi sotatoimialuetta ja pakotti asukkaat evakkomatkalle Savon suunnalle Karttulaan ja Tervoon. Sijainti maanteiden solmukohdassa tarkoitti katkeamattomia kolonnia kohti rajaa ja takaisin. Ristivaaran ilmavalvontatornista tarkkailtiin lähestyviä pommikoneita, Hömmön suunnalla rakennettiin panssariestelinjaa, koululle koottiin haavoittuneita ja taloissa majoittuivat sotilaat. Pelloille kylvettiin siemenen sijaan pommilasti. Sodat jättivät jälleen jälkensä ja arpensa niin kyläläisiin kuin kylään itseensäkin, ihan niin kuin vihollisuudet aikaisempina vuosisatoinakin olivat jättäneet.

Jälleenrakennuksesta uusille urille

Heti sotavuosien jälkeen sodan jälkien korjaamiseen tarvittiin lihasvoimaa metsä- ja peltotöissä. Yhteydet itään ja entisille metsän ja pellon tuotteiden markkinoille katkesivat ja uutta suuntaa etsittiin muualta Suomesta. Vuosikymmenen loppua kohden alkoi kohtalokas muutos kun metsätyöt

alkoivat koneistua: korvaavaa teollisuutta ei ollut, eikä pienten peltotierakkeiden varaankaan tulevaisuutta voinut rakentaa. Tuupovaaran kunnan 1950-60-lukujen nuorisovaltaisista kylistä alkoivat vähitellen muuttaa työn perässä ensin naiset ja naisten perässä pian miehetkin. Kunnassa alkoi tie teollistumiseen, josta tuli vaikea ja yhtä kivinen kuin sen pelotkin olivat.

Vuonna 2017 kylällä on takanaan liitos Joensuun kaupunkiin, koulun lakkauttaminen, kyläkaupan sulkeutuminen ja palvelujen siirtyminen kirkonkylään ja emäkaupunkiin. Teboil-huoltamolla Ilomantsin tien varressa on vielä tarjolla kyläkaupan palveluja, ja lakkautetun koulun tiloissa toimii majoituspalvelu. Koveron nuorisoseura pitää alueen vireyttä yllä järjestämällä kylätapahtumia ja ylläpitämällä avantosaunaa Koverojärven rannassa.

Tiina Jäger, 2017

Lähteet:

Björn, I. 1994. Suur-Ilomantsin historia. Björn, I. 2006. Tuupovaaran historia. Könönen, A.V. & Kirkinen, H. 1969. Pohjois-Karjalan historia I. Saloheimo, V. 1986. Pohjois-Karjalan historia II. Saloheimo, V. 1993. Pohjois-Karjalan historia III. Siljander, O. 1959. Tuupovaaran kunta 50 vuotta - 1909-1959. Museovirasto 2016 Koveron maakirjat